

ПРЕДГОВОР

Хлеб и Велики рат*

Аутор ове публикације подсећа нас да два појма имају пресудну улогу у животу, у сваком и увек. При том, рекли би, *Хлеб* је *Велики* предуслов живота, готово неизоставан, а *Рајџ* је сваки, на крају крајева безумни, сукоб због већег права на *Хлеб*, некеме на бели хрскави, а некеме на опори црни.

Хлеб је као појам носећи антрополошки садржај сваког смирења савести, а *Велики рајџ* је преломни догађај у формирању хуманије културе сећања. Дозволите ми да поводом овог скромног, експертског – хлеболшког, а пре свега искреног људског подсећања на неодвојиви преплет улоге хлеба у сваком рату и у Великом рату, осветлим ту мрачну историјску законитост из другог угла. Најпре интимног, онако како сте то у прилици да испричате.

Оно што је у том преплету ова два јака појма заједничко, јесте *сећање*. Сећање на укус хлеба од кога смо потпуно зависни и сећање на страхоту уништења чији је синоним *Велики рајџ*. И једно и друго је снажно само зато што важи за сваког појединца, што је свако од нас његов власник. Као власници, ми смо и неговатељи сопственог сећања. Како и колико, јесте ствар културе, али ова два појма упућују на садржаје који су неумитни у свакојој култури. Глад и смрт нису само нагонски производи, чак и у скромно или тенденциозно, неретком у историји. Читање ове публикације је подсећање на догађај са краја Великог рата када српски војник свој таин дели са бугарским заробљеником. Снага сваког нагона излази из свиклости, из запамћеног, а сећање га подиже као жељу. Егзистенцијалну.

* Проф. др Драган Булатовић, историчар уметности, музеолог

*Чувар Српској војничкој гробља на Зејтинлику, сџари Ђорђе
Михаиловић (фото Игор Маринковић)*

Ево једне епизоде, која је, срећно, нашла место у војничкој историји Великог рата:

„Дошао сам да храброј Енглескињи, која је помагала српску војску и код Битоља погинула, одам последњу пошту. То ми је једина жеља пре него што умрем“ рекао је Петар Марковић из Јошаничке Бање. Завладала је нека чудна тишина на малом узвишењу између српског и енглеског гробља на Зејтинлику. Стари ратник са одличјима на грудима стајао је у ставу мирно. Војничким поздравом, на оронулим старачким ногама, још једном и последњи пут у животу, захвалио је Катарини* за оно што је учинила за српски народ (и њега). Низ наборано старачко лице потекле су сузе. Заветовао се на њеној сахрани у Битољу да ће јој још једном одати пошту (ако остане у животу). Испунио је завет. И умро по повратку у домовину“ . (Ј. Петровић–М. Глишовић, „Бранили су заставу отаџбине, Казивања солунских ратника краљевачког краја“, Краљево, 1982)

Упокојио се старина Петар удовољивши својој жељи.

То би могао бити спокој врло сличан оном, како аутор ове књиге истиче, са којим су изгладнели војници одлазили у смрт утоливши жељу распаљену мирисом хлеба – *сладећи се неумерено*, у ненадано пронађеној непријатељској комори са хлебом.

Снага њиховог неусахлог сећања је мера сваке неумитности, па и заорава. И зато, нека је слава сваком сачуваном сећању, а ова књига је скроман допринос том идеалу.

* Катарина Мери Харлеј (Katherine Mary Harley; Рипл, 1855–1917), као шеф администратор шкотске војне јединице стигла је у Србију. По ослобођењу Битоља преместила је амбуланту у тај град, да би помогла становништву и била ближе фронту. Приликом једног бомбардовања града погинула је 7. марта 1917. године. Сахрањена је уз највеће војне почасте на Зејтинлику, на енглеском делу војног гробља. Једини крст налази се на надгробном споменику Катарине Харлеј који су подигли српски официри Допунске команде у знак захвалности за све што је током рата учинила за српски народ. На њеном гробу је записано: Катарина Мери Харлеј, рођена 3. маја 1853. године, умрла у Битољу 7. марта 1917 – жртви светског рата, племенитој Енглескињи, великој добротворки српског народа. Велика жено, / На твоје гробу уместо цвећа / Српска захвалност вечно ће цвати / За твоја дела и твоје име / Поколења ће далека знати.

Српски војници

Француски војник на штрџу у Ремсу